

121/7/A/2009

POSTANOWIENIE
z dnia 7 sierpnia 2009 r.
Sygn. akt S 5/09

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Bohdan Zdziennicki – przewodniczący
Ewa Łętowska – sprawozdawca
Janusz Niemcewicz,

w związku z postanowieniem z dnia 21 lipca 2009 r. (sygn. Ts 220/07) stwierdzającym nieuwzględnienie zażalenia na postanowienie o odmowie nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej Zarządu Głównego PTTK w sprawie zgodności art. 412 § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.) z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2, art. 78 i art. 176 ust. 1 w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji,

p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 4 ust. 2 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417 oraz z 2009 r. Nr 56, poz. 459) zasygnalizować Sejmowi oraz Ministrowi Sprawiedliwości – dla zapewnienia spójności systemu prawnego Rzeczypospolitej Polskiej – potrzebę podjęcia inicjatywy ustawodawczej w celu sprecyzowania trybu rozpoznawania skarg o wznowienie postępowania, o których mowa w art. 401¹ ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.).

UZASADNIENIE

Trybunał Konstytucyjny postanowieniem z dnia 18 czerwca 2008 r. odmówił nadania biegu skardze konstytucyjnej, w której skarżący zarzucał niezgodność art. 412 § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, ze zm.) z art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2, art. 78 i art. 176 w zw. z art. 190 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Postanowieniem z dnia 21 lipca 2009 r. Trybunał Konstytucyjny nie uwzględnił zażalenia skarżącego. Niedopuszczalność rozpoznania skargi konstytucyjnej wynikała z uczynienia jej przedmiotem braku regulacji prawnej, w sytuacji, gdy skarżący nie wykazał, że brak ten można powiązać z zaskarżonym przepisem ustawy (tzw. pominięcie prawodawcze). W konsekwencji skarżący nie uprawdopodobnił, że zaskarżony przepis ustawy był źródłem naruszenia jego konstytucyjnych praw w rozumieniu art. 79 ust. 1 Konstytucji. W istocie rzeczy zatem w sprawie zaskarżono lukę, co nie daje podstaw do przeprowadzenia kontroli konstytucyjności.

Zarzuty formułowane w skardze konstytucyjnej oraz w innych skargach będących przedmiotem wstępnej kontroli (sygn. Ts 219/07, Ts 289/07 i Ts 24/09) wskazują na istnienie niespójności w systemie prawa, będącej wynikiem istnienia wspomnianej luki. Niespójności te dotyczą ustawowej konkretyzacji prawa do wznowienia postępowania, o którym mowa w art. 190 ust. 4 Konstytucji. Źródłem tych niespójności jest przede wszystkim brak odpowiedniej regulacji prawnej, który nie może być przedmiotem kontroli

przed Trybunałem Konstytucyjnym, gdyż wykracza poza zakres jego właściwości wynikający z art. 188 Konstytucji.

Z art. 190 ust. 4 Konstytucji wynika szczególny charakter postępowania wznowieniowego jako konsekwencji orzeczenia przez Trybunał Konstytucyjny niezgodności z Konstytucją kontrolowanej normy prawnej. Przedmiotem tego postępowania wznowieniowego jest kontrola prawomocnego orzeczenia sądu lub innego organu władzy publicznej. Przeprowadzenie takiej kontroli oznacza przełamanie konsekwencji prawomocności.

Prawomocność, której następstwem jest stabilizacja stanu wykreowanego przez prawomocne orzeczenie, jest jedną z wartości konstytucyjnie chronionych, znajdujących swe umocowanie tak w prawie do sądu (prawo do rozstrzygnięcia), jak i w zasadzie pewności prawa (por. postanowienie TK z dnia 5 marca 2008 r., SK 95/06, OTK ZU nr 2/A/2008, poz. 35). Zmiana prawomocnego orzeczenia prowadzi często do zmiany sytuacji prawnej nie tylko osoby, która takiej zmiany się domaga, ale również innych uczestników postępowania. Zmiana prawomocnego orzeczenia powinna więc stanowić *ultima ratio* i następować jedynie w sytuacji, gdy jest to konieczne dla ochrony innych konstytucyjnych wartości, i to takich, które muszą przeważać w procesie ważenia wartości. Z powyższego wynika, że postępowanie wznowieniowe ma charakter nadzwyczajny i dlatego nie można automatycznie stosować do niego wszystkich konstytucyjnych gwarancji prawa do sądu.

Postępowanie o wznowienie postępowania, jeżeli toczy się przed sądem, nie w każdym przypadku musi spełniać wszystkie standardy z art. 45 ust. 1 i art. 78 Konstytucji. Sądowe gwarancje rozpoznania skargi o wznowienie postępowania powinny być jednak adekwatne do celu wynikającego z art. 190 ust. 4 Konstytucji (przywrócenie konstytucyjności, która doznała uszczerbku na skutek istnienia i działania w systemie prawnym normy, którą wyrok Trybunału uznał za niekonstytucyjną). Zagwarantowanie dwuinstancyjności postępowania lub innych konstytucyjnych standardów „normalnego” postępowania sądowego może być konieczne także w postępowaniu wznowieniowym na podstawie art. 190 ust. 4 Konstytucji. Zależy to od rodzaju czynności, które powinny być przedmiotem kontroli i które powinny być podjęte przez sąd oceniający dopuszczalność wznowienia w oparciu o art. 190 ust. 4 Konstytucji. Zależność ta wynika również z art. 79 ust. 1 Konstytucji. Źródłem naruszenia praw konstytucyjnych skarżącego mogą być bowiem przepisy stanowiące podstawę różnych orzeczeń, w tym orzeczeń wypadkowych oraz orzeczeń kończących postępowanie w pierwszej instancji. Może to implikować konieczność powtórzenia różnych faz postępowania sądowego.

W niniejszym postanowieniu sygnalizacyjnym nie można przedstawić wielości sytuacji procesowych, w których ze względów konstytucyjnych konieczne może być rozpoznanie skargi o wznowienie postępowania w sposób odmienny, niż przewidują to obowiązujące obecnie przepisy. W tym miejscu wystarczy wskazać na sytuację najbardziej typową, będącą skutkiem wyroku Trybunału Konstytucyjnego. Chodzi o stwierdzenie przez Trybunał niezgodności z Konstytucją zaskarżonych przepisów oraz będącą następstwem tego stwierdzenia ich derogację, a w konsekwencji zmianę kontekstu normatywnego, w jakim sąd będzie podejmował swoje rozstrzygnięcie.

Kodeks postępowania cywilnego w art. 401¹ przewiduje możliwość wznowienia postępowania w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie, z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą. Do tego rodzaju wznowienia postępowania odnosi się również art. 407 k.p.c., określający termin do wniesienia skargi o wznowienie i sposób jego liczenia, art. 416 § 2 k.p.c., dopuszczający dalsze wznowienie postępowania oraz art. 416¹ k.p.c., dotyczący dopuszczalności uchylecia postanowień niekończących postępowania w sprawie, jeżeli zostały wydane na podstawie aktu

normatywnego uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny z Konstytucją, ratyfikowaną umową międzynarodową lub ustawą. Cytowane przepisy oraz art. 399 § 2 k.p.c. wskazują na odrębność wznowienia postępowania będącego następstwem wyroku Trybunału Konstytucyjnego. Jednak co do zasady tryb rozpoznawania skarg o wznowienie, o których mowa w art. 401¹ k.p.c., nie różni się od rozpoznawania skarg o wznowienie, o których mowa w art. 401, art. 403, art. 404 k.p.c. Sytuacja, w której przyczyną wznowienia jest stwierdzenie niezgodności aktu normatywnego (jego części) z aktem wyższego rzędu, różni się w sposób istotny od sytuacji, w której podstawą wznowienia są inne podstawy wymienione w dziale VI k.p.c. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z oceną postępowania sądowego, które toczyło się w oparciu o przepisy cieszące się domniemaniem zgodności z Konstytucją. Domniemanie to obowiązywało również w chwili wydania przez sąd orzeczenia. Wznowienie jest konieczne ze względu na obalenie tego domniemania. Ewentualnym źródłem naruszenia praw stron, uczestników postępowania jest nie samo orzeczenie sądu, lecz przepis stanowiący jego podstawę. W drugim przypadku ewentualnym źródłem naruszenia praw stron, uczestników postępowania jest wyłącznie niezgodne z prawem działanie sądu. Powyższe zróżnicowanie przyczyn wznowienia postępowania powinno znajdować odzwierciedlenie w zróżnicowaniu trybu postępowania wszczętego na skutek złożenia skargi o wznowienie postępowania. Zróżnicowanie takie byłoby pożądane nie tylko ze względu na konieczność konkretyzacji art. 190 ust. 4, ale także ze względu na konkretyzację art. 45 ust. 1 i realizację art. 79 ust. 1 Konstytucji.

Należy pamiętać, że w przypadku wznowienia postępowania, o którym mowa w art. 401¹ k.p.c., w wielu wypadkach mamy do czynienia z postępowaniami, które zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji oraz przed Sądem Najwyższym prowadzone były w oparciu o przepis (przepisy) niezgodny z Konstytucją, umową międzynarodową lub ustawą. Sytuacja taka może rodzić konieczność prowadzenia postępowania od początku. Wymagać tego może konstytucyjny standard rozpoznania sprawy przez sąd właściwy oraz zagwarantowanie prawa do zaskarżania orzeczeń. W pierwszym przypadku chodzi o rozpoznanie sprawy przez sąd, którego tryb postępowania jest najbardziej adekwatny do rozstrzygnięcia „sprawy”, o której mowa w art. 45 ust. 1 Konstytucji. W drugim przypadku chodzi o zagwarantowanie prawa do zaskarżania orzeczeń w sytuacji, gdy postępowanie od początku toczyło się w oparciu o niekonstytucyjne przepisy. Możliwości takiej nie gwarantują art. 405 i art. 406 k.p.c. w wypadku, gdy orzeczenia w sprawie wydawały sądy różnych instancji. Właściwy do wznowienia postępowania jest zawsze sąd wyższej instancji. Nie wykluczając zasadności tego rodzaju wznowienia, konieczne byłoby wprowadzenie możliwości orzekania w powyższej sytuacji przez sąd pierwszej instancji. Podobnie należy ocenić treść art. 412 § 2 k.p.c. Mając na uwadze specyfikę wznowienia postępowania na podstawie art. 401¹ k.p.c., konieczność zagwarantowania prawa do sądu właściwego oraz prawa do zaskarżania orzeczeń, konieczne wydaje się rozszerzenie zakresu przedmiotowego tego przepisu. W szczególności chodzi tu o możliwość uchylecia zaskarżonego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania sądowi pierwszej instancji. Obecnie uchylenie orzeczenia może nastąpić jedynie, gdy sąd pozew odrzuca lub umarza postępowanie.

Z konstytucyjnego punktu widzenia wątpliwości budzi też art. 401 pkt 2 k.p.c. w zakresie, w jakim nie przewiduje wznowienia postępowania na skutek stwierdzenia przez Europejski Trybunał Praw Człowieka naruszenia przez sąd Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.). Na tle tego przepisu wydawane są rozbieżne orzeczenia odnośnie do dopuszczalności wznowienia postępowania (por. postanowienie SN z dnia 19 września 2005 r., sygn. V CO 16/05 oraz postanowienie SN z dnia 17

kwietnia 2007 r., sygn. I P 5/07). Ustawowe uregulowanie wznowienia w powyższej sytuacji jest konieczne ze względu na dyspozycję wynikającą z art. 9 Konstytucji.

Reasumując, przepisom kodeksu postępowania cywilnego konkretyzującym art. 190 ust. 4 Konstytucji nie można zarzucić niekonstytucyjności, lecz zbyt ni automatyzm nieuwzględniający różnych sytuacji prawnych, jakie mogą powstać na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego.